

Motion till riksdagen 2009/10:Ub3

av Marie Granolund m.fl. (s, v, mp)
med anledning av prop. 2009/10:89

Bäst i klassen – en ny lärarutbildning

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens förslag att riksdagens tidigare ställningstagande om att det ska inrättas en samlad lärarexamen inte längre ska gälla utan att dagens lärarexamen i stället ska ersättas av fyra nya yrkesexamina: förskollärarexamen, grundlärarexamen, ämneslärarexamen och yrkeslärarexamen.
2. Riksdagen avslår regeringens förslag att riksdagens tidigare ställningstagande om att nytillkommande resurser till forskning och forskarutbildning inom det utbildningsvetenskapliga området huvudsakligen ska användas till forskningsprogram och forskarskolor i nära anslutning till lärarutbildningen inom vilka universitet och högskolor ska samverka inte längre ska gälla.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om examensstrukturen.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en inriktning för ämnesspecialister.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om utbildning för fritidspedagoger.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om utbildningsvetenskaplig forskning.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om antagning och vägar in i läraryrket.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om övergripande perspektiv i lärarutbildningen.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om tidpunkten för ikraftträdandet.

Fel! Okänt namn på

Motivering

Att alla barn och ungdomar möts av välutbildade och motiverade lärare är den enskilt viktigaste faktorn för ett skolsystem av högsta klass. Utbildningen är därmed central för Sveriges ställning som kunskapsnation. Det är mindre än tio år sedan den nuvarande sammanhållna lärarutbildningen sjuöskattes. Högskoleverkets granskningar av utbildningen har givit resultat, och det har skett en kontinuerlig utveckling och förbättring av lärarutbildningen till både form och innehåll. Bland annat har andelen disputerade lärare ökat kraftigt, progressionen blivit tydligare, ämnesdidaktiken utvecklats och examinationsformerna förbättrats. Reformen 2001 innebar också att akademiseringen ökat och forskningsanknytningen förstärktes. Under senare år har det även skett en anpassning till Bologna-processen. Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet motsätter sig inte en ytterligare reformering av lärarutbildningen. En rad förslag, t.ex. att alla lärarstudenter på förskole- och grundskolenivå får kunskaper i svenska och matematik, att djupet i gymnasielärares huvudämne förstärks och förslagen om den verksamhetsförlagda utbildningen, kommer att bidra positivt till lärarutbildningen och svensk skola. Vi är dock kritiska till att behörighetsfrågan inte behandlas tydligt; det gör det svårare att överblicka konsekvenserna av propositionen. Lärarutbildningen måste tas på allvar som akademisk utbildning, och vår ambition är att den nya lärarutbildningen ska kunna hålla över tid, samtidigt som problem i tidigare reformeringar av lärarutbildningen inte upprepas.

Examensstruktur

Vi menar att lärarutbildningen, med undantag för yrkeslärarutbildningen, även i framtiden ska leda till en sammanhållen examen. Det saknas skäl att behandla lärarutbildningen annorlunda än t.ex. civilingenjörsutbildningen eller läkarutbildningen, som även de har en gemensam examen men en rad olika och tydliga inriktningar. Vi föreslår att de olika examina som föreslås i propositionen med sina föreslagna inriktningar tjänar som upplägg för inriktningar inom en gemensam examen. Vi motsätter oss inte tydligare ingångar än i dag – det kan ge bättre information till såväl studenter som framtida arbetsgivare. Om utbildningarna inte alls överlappar årskurser eller ger behörighet att undervisa i yngre åldrar än dem man primärt är utbildad för kommer det dock att bli svårt att möta demografiska förändringar och andra faktorer som ställer krav på en viss flexibilitet i systemet. De tydligare kraven på behörighet som aviseras i förslaget till ny skollag kommer då att bli problematiska att implementera och efterleva. Att lärarstudenter på inriktningar för yngre barn ska läsa svenska, engelska och matematik är av central betydelse. Med regeringens förslag kommer det dock att bli mycket svårt att utbilda ämnesspecialister i grundskolan, särskilt för de yngsta barnen. För att inte ta bort möjligheten till ämnesspecialister för olika åldrar föreslår vi följande:

Fel! Okänt namn på

- ? Grundlärare och ämneslärare ska ges behörighet att undervisa i sina huvudämnen för lägre årskurser än de man huvudsakligen inriktat sig på.
- ? Det ska finnas ytterligare en inriktning för ämnesspecialister i grundskolan. Denna inriktning ska omfatta minst 240 poäng. Särskild fördjupning med inriktning mot undervisning i F-3, 4-6 eller 7-9 kan ske. Lärare med tillräckligt ämnesdjup ska dock ha möjlighet att undervisa i alla årskurser. Regeringen bör uppdras att återkomma med förslag på utformning av en sådan inriktning.
- ? Studerande med inriktning mot fritidshem ska kunna fördjupa sig och bli ämnesspecialister i fritidspedagogik enligt utgångspunkterna i ovan nämnda förslag till ämnesspecialister.

Ämneskombinationer

Så sent som 2005 gjordes skärpningar i möjliga val av ämneskombinationer i och med att svenskans och matematikens betydelse betonades ytterligare. En viss ytterligare uppstramning av möjliga ämneskombinationer kan stärka anställningsbarheten, och närliggande ämnen kan stärka varandra och bidra till en än djupare förståelse. Om urvalet av möjliga ämneskombinationer blir alltför strikt kan det dock innebära att båda dessa effekter går förlorade. Ämnen kan ha starkare beröringspunkter än vad de traditionellt anses ha, och ett alltför stelbent system kan motverka nytänkande och utveckling. Därför är det olämpligt med detaljreglering från riksdag och regering. Vi anser att det i stället ska vara upp till lärosätena att avgöra vilka ämneskombinationer man vill söka examenstillstånd för. Högskolverket ska därefter bedöma ansökan utifrån en granskning av lärosätets kvalitet och om ämneskombinationen kan förväntas ge god anställningsbarhet. I denna process ska regionala utvecklingscentrum och företrädare för högskolor, skolor och kommuner involveras. Vikten av särskilt strategiska ämnen, såsom svenska och matematik, ska beaktas. Ett annat område där det även i fortsättningen måste vara möjligt att utbilda ämnesspecialister, vilket har bäring på studenters möjlighet till fördjupning och möjliga ämneskombinationer, är lärare vid musik- och kulturskolor. Detta ska tillmätas vikt i bedömningar av ansökan om examensrätt.

Inriktningar mot fritidspedagogik och förskola

Vi anser att lärarutbildningen med inriktning mot arbete i fritidshem inte ska förkortas. Regeringens föreslagna upplägg av utbildningen tillsammans med förkortningen omöjliggör för dessa studenter att få behörighet för undervisning i t.ex. svenska eller matematik. Detta skulle innebära ett stort avbräck både för studenternas anställningsbarhet och för tillgången på kvalificerad personal inom områden där fritidspedagoger gör stora insatser i skolan i dag. Regeringen anger att inriktningen mot arbete i fritidshem ”bör omfatta ett eller flera praktiska och estetiska ämnen så att de blivande lärarna även kan få förutsättningar att undervisa i dessa ämnen i förskoleklass och grundskolans

Fel! Okänt namn på

årskurs 1–3”. Då den utbildningsvetenskapliga kärnan för lärare med inriktning mot arbete i fritidshem har samma omfattning som för andra inriktningar, finns det ingen anledning att sätta en begränsning för just praktiska och estetiska ämnen. 30 poängs studier inom ett ämne kan också innebära att dessa studenter får större ämnesdjup inom ett enskilt ämne än en del andra lärarstudenter med inriktning mot de tidiga åldrarna. Dessa studenter ska därför kunna välja andra ämnen än praktiska och estetiska. Då dessa studenter får samma fördjupning i estetiska och praktiska ämnen som lärare med inriktning mot årskurs 4–6 saknas anledning att inte låta dessa studenter undervisa i dessa ämnen i F-6. Vi anser också att inriktningen ska benämnas inriktning mot fritidspedagogik. Lärare i fritidspedagogik arbetar både i klassrummet i grundskolan och i de fria lärandemiljöerna. Lärandet är inte begränsat till den obligatoriska delen av skoldagen. Det är därför nödvändigt att grundlärare med inriktning mot fritidshem har djupa kunskaper inom exempelvis läs-, skriv- och matematiklärande för att kunna möta barnen i deras ständigt pågående lärande. Lärare inom den obligatoriska skolan och lärare med inriktning mot fritidspedagogik samverkar i arbetslag och bidrar med sina skilda och speciella kompetenser till att eleverna når målen i skolan. Det är viktigt att båda dessa grupper har en bred och djup forskningsbaserad kompetens. För att lärare med inriktning mot fritidshem ska få tillräcklig kompetens i fritidspedagogik och sidosämnen inklusive läs-, skriv- och matematiklärande för att undervisa 6–12 åringar vill vi utreda och återkomma i frågan om utbildningen ska förlängas. En grundutbildning på en avancerad nivå stärker förutsättningarna för forskning inom området, vilket i sin tur stärker förutsättningarna för forskningsanknytning även på grundläggande nivå. Möjligheten för verksamma fritidspedagoger att fortbilda sig inom sitt område skulle också kraftigt försämrats om möjligheten att gå vidare på avancerad nivå inte är god, då lärosätena inte kan antas upprätthålla vederbörlig kompetens. Samma argument för utbildningslängden är giltiga för lärare i förskolan.

Perspektiv som ska genomsyra utbildningen

Regeringen är otydlig i sin anvisning av perspektiv och områden som ska genomsyra lärarutbildningen, och begränsar sig dessutom till den utbildningsvetenskapliga kärnan. Vi menar att flera relevanta perspektiv, såsom genus, hbt, hållbar utveckling och betydelsen av hur IT kan användas och läras ut, ska genomsyra hela lärarutbildningen – inte bara den gemensamma utbildningsvetenskapliga kärnan. Skolan har en nyckelroll i att pedagogiskt förklara de samband som leder till en hållbar utveckling. Informationsteknologin är både en strategisk kompetens för framtiden och ett centralt redskap för modern undervisning. Lärarstudenten måste inse betydelsen av könsmaktsordning i skolans hela verksamhet och i undervisningen, i relationen till eleverna liksom vid val av och presentation av ämnesstoff. Sex- och samlevnadsundervisningen i skolan blir mot ovanstående beskrivning också mycket viktig. Huruvida ett område ska utgöra ett självständigt och/eller obligatoriskt

Fel! Okänt namn på

moment i utbildningen eller integreras i andra delar av utbildningen måste dock vara upp till varje lärosäte att besluta.

Svenska som andraspråk

Skolverkets omfattande rapport om de sjunkande kunskapsresultaten i skolan pekar bl.a. ut den ökade sociala och etniska segregationen som en av de viktigaste orsakerna till utvecklingen. Ska kunskapsresultaten öka måste vi därför ställa högre krav på skolans kompetens i svenska som andraspråk. Alla lärarstudenter bör få grundläggande kunskaper i hur man arbetar gentemot elever med ett annat modersmål och elever som tillhör en nationell minoritet – även en lärare i fysik måste veta hur man arbetar gentemot en elev som har ett annat modersmål – och fler lärare i svenska som andraspråk måste vara behöriga i ämnet. Svenskämnet bör i ökad utsträckning omfatta både svenska och svenska som andraspråk, och det ska finnas goda möjligheter för lärarstudenter att fördjupa sig i Svenska som andraspråk.

Specialpedagogik

Vi avser att återkomma vid regeringens aviserade översyn av specialpedagogexamen. Vi vill dock ange några utgångspunkter i frågan. Det måste finnas utrymme för ett lärosäte att ansöka om att få bedriva lärarutbildning utifrån en specialpedagogisk profil eller inriktning. Kunskap om undervisning för barn och ungdomar i behov av särskilt stöd behöver också nå fler studenter än dem som primärt studerar till att arbeta som specialpedagoger. Specialpedagoger har ett övergripande ansvar för det specialpedagogiska arbetet och utvecklingen och ska handleda lärare och annan personal. Deras arbete skiljer sig därför markant från speciallärarnas. Specialpedagogerna behövs i skolan, och vi anser att utbildningen till specialpedagog inte kan ersättas med en speciallärarutbildning. En av målsättningarna i regeringens översyn av utbildningen i specialpedagogik bör också vara att fler specialpedagoger utbildas.

Det behövs utbildning i vuxenpedagogik

Vi vill generellt stärka kompetensen bland lärarna inom vuxenutbildningen. I lärarutbildningen ska kunskap om vuxnas lärande ingå. Dessutom behövs en tydligare specifikation av sfi-lärarnas behörighet och att det blir möjligt att utbilda sig till sfi-lärare – nästan två tredjedelar av sfi-lärarna saknar i dag helt kunskaper i svenska som andraspråk.

Fel! Okänt namn

Antagning och fler vägar till lärarexamen

Vi anser att det engelska programmet Teach first är intressant som en variant av den kompletterande pedagogiska utbildningen. Programmet har visat sig framgångsrikt i att rekrytera studenter som annars inte hade valt läraryrket, inte minst studenter som studerat inom teknik- och matematikområdena. Dessa extralärare bör framför allt verka i de skolor som har störst utmaningar med att höja resultaten. Regeringen nämner i förbifarten att liknande program bör uppmuntras. Vi menar att regeringen bör återkomma till riksdagen med konkreta förslag till hur sådana program skulle kunna fungera i relation till övrig lärarutbildning, antagning och behörighetsregler. Ett annat sätt att få en större mångfald i lärarkåren och studenter med bättre förutsättningar och förkunskaper är att beakta de sökandes arbetslivserfarenhet. Regeringens nya antagningsregler för högskolan försvårar för studenter att gå från arbete till högskolestudier och gör det svårare för de som nått högskolebehörighet via komvux att bli antagna. Detta riskerar att minska andelen lärarstudenter som har arbetslivserfarenhet, till förfång för både lärarutbildningen och skolverksamheten. Vi menar att arbetslivserfarenhet inte bara ska beaktas vid kraven för behörighet utan också vara premierande vid antagning av sökande. Antagningsintervjuer kan också vara en relevant metod i sammanhanget.

Fortbildning och kompetensutveckling

Propositionen behandlar knappt vikten av lärares fortbildning och kompetensutveckling. Fortbildning och kompetensutveckling är en utomordentligt viktig grund för att lärarutbildningen ska vara hållbar över tid och inte behöva bli föremål för ständiga förändringar. Gemensamt för de länder som har de mest framgångsrika skolsystemen är att lärarna får regelbunden och kvalitativ fortbildning. Det behöver finnas större utrymme för fortbildning och vidareutbildning så att alla lärare får möjlighet till nya impulser. Lärare och skolledare måste få tillgång till det senaste inom forskning och utveckling och samtidigt själva bidra med sina erfarenheter till andra. Framför allt måste en bättre systematik skapas i samråd med huvudmän, högskolor och fackliga organisationer. Utbudet av fortbildning och kompetensutveckling för lärare bör stärkas, när det gäller såväl fristående kurser som kurser som ingår i master- och forskarstudier. Fortbildningen är ett viktigt instrument för att nå en nationellt likvärdig skola, och vi anser att frågan om hur ett system för kvalitativ och kontinuerlig fortbildning och kompetensutveckling för lärare kan organiseras och finansieras bör utredas närmare.

Ikraftträdande

En relevant kritik av tidigare reformeringar av lärarutbildningen är att tiden mellan riksdagsbeslut och implementering varit alltför kort. Lärarutbildningen är den enskilt största högskoleutbildning som leder till en yrkesexamen. Ut-

bildningen är mycket omfattande, både avseende antalet utbildningsplatser och antalet lärosäten som anordnar utbildningen. Den föreslagna reformeringen av lärarutbildningen är omfattande, inte minst i strukturfrågor. Lägg därtill att samtliga lärosäten som i dag anordnar lärarutbildning ska söka examensrätt på nytt. Det är av utomordentligt stor vikt för samhället, inte minst för alla elever och de som är verksamma i skolan, att förändringarna genomförs på ett ansvarsfullt och framgångsrikt sätt. Processen för ansökan, bedömning och beslut om examensrätt får inte bli alltför fyrkantig och forcerad. Det skulle kunna leda till att inte minst mindre lärosäten drar sig för att söka examensrätter och att Högskoleverket inte har möjlighet att göra en helhetsbedömning av ett lärosätes kvalitet och förutsättningar. Konsekvensen skulle därmed kunna bli att utbildningar som håller god kvalitet läggs ned eller inte kommer till stånd. Allt detta sammantaget talar för att den tidsplan för implementering som regeringen föreslagit är orealistisk. Vi menar därför att förändringarna i lärarutbildningen ska träda i kraft den 1 juli 2012, dvs. ett år senare än vad regeringen föreslår.

Forskning

En central tanke i lärarutbildningsreformen 2001 var att stärka lärarutbildningens forskningsanknytning och att möjliggöra en direkt övergång från professionsutbildning till forskarutbildning utan kostsamma kompletteringar. Efter reformen har förskollärare, fritidspedagoger och lärare som undervisar i de tidigare åren i grundskolan fått sådana möjligheter. Dels genom tillkomsten av nya forskarutbildningar vid universiteten, dels genom tillkomsten av forskarskolor som innebär ett samarbete med och uppbyggnad av forskarmiljöer vid högskolorna med lärarutbildning. Den praktiktäna ansatsen och underlättandet av forskarstudier har mött stort intresse från lärarna och, under senare år, från allt fler kommuner. Internationellt har Sverige legat i bräschen när det gäller att forskningsanknyta lärarutbildningen. I den utvärdering som Högskoleverket genomförde 2007 konstaterades dock att det fortfarande finns brister i forskningsanknytningen. Det tydligaste måttet är att andelen disputerade lärare fortfarande svarar för en relativt liten andel av undervisningen, särskilt inom det allmänna utbildningsområdet, trots att andelen har ökat vid de flesta lärosätena.

Sveriges modell för hög kvalitet i den högre utbildningen bygger på ett starkt band mellan undervisning och forskning. Lärarutbildningens vetenskapliga bas förutsätter därför att de som undervisar vid högskolor och universitet har möjlighet att forska i tjänsten, på samma sätt som lärare vid övriga institutioner. Fasta forskningsresurser ska knytas till lärarutbildningen precis som är fallet med andra ämnen vid högskolan.

Den utbildningsvetenskapliga forskningens status behöver höjas. Den organisatoriska modellen med en utbildningsvetenskaplig kommitté inom Vetenskapsrådet behöver därför ses över. Det bör utredas om kommittén ska övergå till att bli ett eget ämnesråd inom Vetenskapsrådet, om verksamheten

Fel! Okänt namn på

ska flyttas till Fas eller om utbildningsvetenskap bör bli ett eget vetenskapsområde.

Vi motsätter oss den förstärkta delegering av beslut i utbildningsvetenskapliga forskningsfrågor till regeringen som regeringen föreslår. Regeringens behandling av den forskningspolitiska propositionen avskräcker. Riksdagen ska även i fortsättningen fatta beslut om huvudinriktning och finansieringsvillkor för den utbildningsvetenskapliga forskningen.

Vi anser att det är av största vikt att skapa möjligheter att utveckla den utbildningsvetenskapliga forskningen så att den svarar mot behoven inom lärarutbildningen och den pedagogiska yrkesverksamheten i samverkan mellan å ena sidan universitet och högskolor och å andra sidan kommuner och skolor. Det behövs strukturer som främjar integration mellan forskning, utbildning och pedagogisk verksamhet. Vi menar också att den utbildningsvetenskapliga forskningen i stor utsträckning ska vara praxisnära och att ytterligare ansträngningar måste göras för att resultaten förs ut och implementeras i skolverksamheten.

Legitimationsfrågan

Regeringspartierna har både inför valet 2006 och under mandatperioden tydligt utlovat att inkomma med ett konkret förslag till legitimation av lärare. Regeringens signaler om att ett sådant inte är att vänta förrän i budgeten för 2011, dvs. efter valet 2010, är därmed ett klart löftesbrott. Om frågan varit tillräckligt prioriterad hade regeringen allra senast i denna proposition kunnat ange en tydlig färdriktning för hur och om man tänker sig en legitimering. Ett sätt att ge stöd för nya lärare att under en erfaren mentors ledning få rimliga villkor att komma in i yrket, samtidigt som lämpligheten att utföra en lärares alla uppgifter prövas, skulle kunna vara att införa en form av tjänstgöring liknande andra yrkesgruppers innan beslut om legitimation fattas. Det kan göra att den utexaminerade lärarstudentens yrkesskicklighet prövas bättre samtidigt som processen som sådan kan leda till att skolornas verksamhet utvecklas.

Stockholm den 3 mars 2010

Marie Granlund (s)

Mikael Damberg (s)

Caroline Helmersson-Olsson (s)

Agneta Lundberg (s)

Jan Emanuel Johansson (s)

Amineh Kakabaveh (v)

Lage Rahm (mp)

Thomas Strand (s)

Louise Malmström (s)

Peter Hultqvist (s)

Rossana Dinamarca (v)

Mats Pertoft (mp)